

'n Onderzoek na die eenheid en teologiese boodskap van Jesaja 13-23

F J Boshoff & J P Oberholzer
Universiteit van Pretoria

Abstract

A survey of the unity and theological message of Isaiah 13-23

Everything in the Old Testament canon has theological value. Sometimes the message is obvious while in other cases the full message is still to be discovered. Oracles against foreign nations as a separate genre have not received much attention from researchers. This article surveys the collection of oracles against foreign nations in Isaiah 13-23. The most interesting conclusions reached are, firstly, that Isaiah 13-23 was composed as a unit and, secondly, that the oracles have lost their original meaning and now carry a new theological message.

1. INLEIDING

Die standpunt word gehuldig dat die hele Ou-Testamentiese kanon teologiese waarde het. Daarom behoort daar nie onderskei te word tussen belangrike en onbelangrike dele nie. In sommige gevalle is die boodskap meer voor die handliggend terwyl die boodskap in ander dele eers ontdek moet word. Hoewel daar binne die kanon verskillende eenhede en uitsprake voorkom wat elkeen sy eie ontstaansgeskiedenis en oorspronklike boodskap gehad het, is sommige van hierdie eenhede en

* Hierdie artikel is gebaseer op die navorsing in die proefskrif wat ingedien is onder promotorskap van prof dr J P Oberholzer, as deel van die vereistes vir die DD-graad (Ou-Testamentiese Wetenskap), Fakulteit Teologie (Afd A), Universiteit van Pretoria.

uitsprake later saamgevoeg. Binne die kanonvormingsproses (Venter 1989:531) groei nuwe, groter eenhede met 'n nuwe teologiese boodskap.

As 'n afsonderlike genre is die uitsprake teen ander volke nog selde nagevors. Die grootste deel van die aandag wat wel bestee is, kom van kommentatore wat hierdie uitsprake nie kon oorslaan nie, maar noodsaak was om in hulle kommentare dié uitsprake te behandel. Die funksie wat al die uitsprake teen ander volke gemeenskaplik met mekaar het, kon nog nie aangetoon word nie. Verder bly 'n vaste skema of patroon waarbinne die profetiese uitsprake teen ander volke inpas, geleerdes steeds ontwyk. Dié uitsprake is reeds van verskillende kante benader in die soektog na 'n patroon of ten minste 'n rede waarom 'n reeks uitsprake in 'n bepaalde profeteboek op 'n besondere manier voorkom.

Wat volgorde betref, is dit duidelik dat elkeen van die vier groter versamelings uitsprake teen ander volke, sy eie volgorde het. Die volgorde verskil ook telkens van die volgorde in die verskillende groeuitsprake. 'n Vergelyking met die volgorde in nie-Bybelse vervloekingstekste bevestig dat die volgorde by die profete telkens uniek is (Wolff 1969:177).

Ten opsigte van die geografiese of kronologiese orde kon geen patroon wat deurgaans voorkom, aangetoon word nie. 'n Algemene beoordeling van uitsprake teen ander volke is dus nie moontlik nie. Daarom is dit noodsaaklik dat hierdie uitsprake afsonderlik en binne hulle verskillende kontekste ondersoek moet word.

2. JESAJA 13-23

Die verskillende dele van die Jesajaboek moet afsonderlik bestudeer word om te probeer vasstel watter rol en funksie hulle in die groter geheel van die boek Jesaja vervul. Hoewel dié uitsprake ook elders voorkom, word die uitsprake teen ander volke hoofsaaklik in die versameling van Jesaja 13-23 gevind.

2.1 Eenheid

Snijders (1969:159) se standpunt is dat Jesaja 13-23 'n doelbewuste groepering van profetewoorde is. Dit bly egter steeds moeilik om die patroon of skema raak te sien waarvolgens hierdie bundel uitsprake uiteindelik saamgestel is. Hoe daar ook al gepoog word om 'n patroon daar te stel, is daar telkens 'n uitsondering wat nie in die patroon inpas nie. Volgens Wildberger is die eenheid van Jesaja 13-23 af te lei uit die inhoud van die uitsprake, aangesien die uitsprake almal teen verskillende vreemde volke gemaak word (Wildberger 1978:479). Die uitsondering is egter Jesaja 22:1-14 wat nie teen 'n ander volk gemaak word nie, maar teen Jerusalem self.

Hoewel daar telkens 'n uitsondering op die reël is, kom die eenheid van Jesaja 13-23 tog op verskillende wyses na vore.

2.1.1 Voorkoms

Binne die versameling uitsprake word poëtiese dele reëlmatig met prosadele afgewissel. Die uitsondering in hierdie geval is Jesaja 20:1-6 wat moeilik in die versameling inpas, aangesien dit 'n vertelling is wat handel oor 'n simboliese handeling wat Jesaja moes uitvoer.

2.1.2 Eerste Woorde

Wanneer die eerste woorde van die verskillende uitsprake nagegaan word, tree daar 'n interessante struktuur na vore. Hoewel hier ook uitsonderings opgemerk word, is die struktuur té netjies opgebou om toevallig te wees. Die versameling is konsentrië opgebou. Skematies kan dit soos volg voorgestel word:

	UITSPRAAK TEEN	EERSTE WOORDE
A 13:2	Babel	Imperatief
B 14:4	Koning/Persoon	
C 14:24	Assiriërs	Eedswering
D 14:29	Filistyne	Imperatief
E 15:1	Moab	כי
F 17:1	Damaskus	הנה + Partisipium
G 17:12	Baie volke	הוי
G 18:1	Kusiete	הוי
F 19:1	Egipte	הנה + Partisipium
20:1	Simboliese handeling	

Die eenheid en teologiese boodskap van Jesaja 13-23

E	21:1	Babel	בָּ
	21:11	Duma	לְבִי
D	21:13	Arabië	Imperatief
C	22:1	Jerusalem	Vraagwoord
B	22:15	Sebna/Persoon	
A	23:1	Tirus	Imperatief

- AA- In die eerste uitsprake teen Babel word die soldate van Jahwe opgeroep tot die stryd. Die oproep is in die vorm van imperatiewe. Die imperatief in die Babeluitspraak stem ooreen met die imperatief waarmee die uitspraak teen Tirus begin.
- BB- Hoewel die uitsprake in 14:4b-23 en 22:15-25 nie ooreenstem wat eerste woorde betref nie, is beide hierdie uitsprake nie teen ander volke gemik nie, maar teen persone. Die uitspraak in 14:4b-23 word aangebied in die vorm van 'n spotlied en word gemik teen die koning van Babel. In die ooreenstemmende uitspraak in 22:15-25 word twee persone aangespreek.
- CC- Binne die struktuur van die versameling stem die uitspraak teen die Assiriërs in 14:24-27 ooreen met die uitspraak teen Jerusalem in 22:1-14. Hoewel die eerste woorde van dié twee uitsprake nie ooreenstem nie, begin die uitspraak in 14:24-27 met die eedsweringsformule, terwyl 22:1-14 afsluit met 'n inleiding tot eedswering (Wildberger 1972:184).
- DD- Die uitsprake teen die Filistyne in 14:29-32 en teen Arabië in 21:13-17 begin albei met imperatiewe. In die geval van die Filistyne-uitspraak is dit 'n negatiewe imperatief.
- EE- Die uitspraak teen Moab begin in 15:1 met וַי wat binne hierdie konteks bevestigende betekenis het. Wildberger noem dit 'n deiktiese partikel. Wat merkwaardig is, is dat die Moab-uitspraak in Jeremia 48 nie met וַי begin nie, maar met וַיִּלֵּךְ. In sy vergelyking met Jeremia 48 kom Wildberger

(1978:605) tot die gevolgtrekking dat Jeremia 48 van Jesaja 15 afhanklik is. Die rede waarom die uitspraak in Jesaja 15 en 16 met כִּי begin, is dalk dat die samesteller van hierdie versameling juis כִּי gekies het om ooreen te stem met כִּי aan die begin van die tweede Babeluitspraak in 21:1.

- FF- Die uitsprake teen Damaskus in 17:1-3 en teen Egipte in 19:1-15 word met mekaar verbind deurdat albei begin met הִנֵּה + partisipium.
- DD- In die middel van die versameling staan twee kort uitsprake: Teen baie volke in 17:12-14 en teen die Kusiete in 18:1-7. Albei hierdie uitsprake begin met וְהִי. Snijders stel voor dat die uitsprake teen baie volke in 17:12-14, wat hier by die uitspraak teen Kus in 18:1-7 tereg gekom het, te doen het met die feit dat albei uitsprake met die uitroep וְהִי begin (Snijders 1969: 194).

Die uitsprake in 20:1-6 en 21:11-12 staan los binne die versameling. 20:1-6 wat berig oor 'n simboliese handeling wat Jesaja moes uitvoer, het geen ooreenstemmende uitspraak in hierdie versameling nie. Daar kan twee redes aangevoer word vir die plasing van die berig binne hierdie konteks. Enersyds sluit dit goed aan by die lang prosadeel in 19:16-25. Andersyds pas dit inhoudelik goed in by die uitspraak teen Egipte in 19:1-25, aangesien die volk in 20:1-6 gewaarsku word om nie hulle hoop op Egipte te vestig nie.

Die uitspraak teen Duma, 21:11-12, staan ook los binne die versameling, alhoewel hy, soos tipies in die versameling, tog as אֲשֶׁר aangedui word. Die rede waarom 21:11-12 aangedui word as אֲשֶׁר teen Duma, is waarskynlik dat 'n latere redaktor van die Jesajaboek 'n uitspraak teen die Edomiete gemis het, veral omdat binne die versameling uitsprake voorkom teen Moab en die Arabiese stamme (Kaiser 1980:132).

2.1.3 Omraming

Die eerste uitspraak in die versameling begin met 'n oproep deur Jahwe in 13:2-3. In dié oproep word nie die naam van die Mede of enige volk genoem nie. Belangrik is egter om daarop te let dat daar wel magte is wat in diens staan van Jahwe. Dit is hierdie magte wat hier opgeroep word om Jahwe se stryd te voer (Wildberger 1978: 512). Hierdie magte word אֲשֶׁר יִשְׂרָאֵל genoem.

Dieselfde woordstam (אֲשֶׁר) kom ook aan die einde van die laaste uitspraak van die versameling voor. Die skatte wat Tirus verwerf het, behoort nie aan hulle nie, maar is אֲשֶׁר (23:18) vir Jahwe (Wildberger 1978:882). Die hele versameling word

dus omraam deur afgeleide woorde van die stam שָׁרָף en in elkeen van die gevalle word die afgeleide woorde met Jahwe in verband gebring. Die aanname kan gemaak word dat ook op hierdie wyse beklemtoon word dat alles en almal, ook die ander volke, van begin tot einde aan Jahwe behoort.

2.1.4 Opskrifte

Opvallend in die versameling is die term אָפְסָה waarmee die verskillende uitsprake telkens aangedui word. Deur hierdie ooreenstemmende opskrifte word die afsonderlike uitsprake in 13-23 met mekaar verbind en as 'n doelbewuste eenheid aangebied (Wildberger 1978:479). Oberholzer wys daarop dat אָפְסָה in *status constructus* verbind word met die naam van die instansie waarteen dit gerig is, behalwe in 21:13 en 30:6 waar die preposisie ך gebruik word (Oberholzer 1978:73). Slegs op een plek in hierdie versameling (14:28), word אָפְסָה nie gevolg deur die naam van die volk teen wie die uitspraak gerig is nie. Die term אָפְסָה is eie aan die versameling uitsprake teen ander volke in Jesaja 13-23, aangesien אָפְסָה buite hierdie versameling slegs twee keer op hierdie selfde wyse gebruik word, naamlik in Jesaja 30:6 en Nahum 1:1.

Ook hier kom uitsonderings voor, want die opskrif אָפְסָה is nie op al die plekke waar mens dit sou verwag nie. Die opskrif ontbreek byvoorbeeld by die uitsprake teen Assirië (14:24), teen baie volke (17:12) en teen Kus (18:1), terwyl 14:4 in plaas van אָפְסָה die term שָׁרָף gebruik.

Die Pesjitta gebruik ook telkens dieselfde term, terwyl die Septuaginta drie verskillende vertalings gebruik vir אָפְסָה. Die voortdurende gebruik van אָפְסָה as opskrif in die Masoreteteks dui op 'n beplande, doelbewuste eenheid in die versameling.

2.2 Opbou

2.2.1 Ontwikkelingslyn

Saam met Wildberger (1978:525) kan aanvaar word dat die prosadele in die oorwegend poëtiese versameling telkens kommentaar is van 'n latere redaktor. In die prosadele alleen kan 'n bepaalde opbou aangetoon word wat op 'n eenheid dui. Drie van die kommentaardele in prosavorm word hiervoor met mekaar in verband gebring:

- * 14:1-4a: Dit staan vir Wildberger (1978:524) vas dat die bewerker van die Babeluitspraak 'n verwysing na die lot van Israel gemis het. Die oordeel oor Babel moes heil en verlossing vir Israel ingehou het. In 14:1-4a gaan dit dus primêr oor Israel. Israel sal weer voorspoed ken en in sy eie land gaan woon.

- * 19:16-25: Egipte en Assirië word hier saam met Israel genoem. Israel se eretittels 'volk' en 'maaksel' word oorgedra en verdeel onder Egipte en Assirië (Wildberger 1978:746). Die hoop op verlossing en die verwagting van seën is nie meer eng en eksklusief net die voorreg van Israel nie. Dit word wyer gestel om ook volke soos Egipte en Assirië in te sluit.
- * 23:15-18: Met hierdie kommentaardeel word die hele versameling afgesluit. Hoewel in die uitspraak genoem word dat dit Tirus is wat wins sal maak uit 'al die koninkryke', sal hierdie wins egter aan Jahwe gewy wees.

Die ontwikkeling wat begin het met 'n eksklusiewe Israel (14:1-4a) wat heil eksklusief net vir homself verwag, vorder in 19:24-25 tot waar Israel saam met Egipte en Assirië 'n drietal vorm wat die seën van Jahwe tesame verwag. Die ontwikkeling word voortgesit en volvoer in 23:15-18 waar die wins nie net vir Israel nie, maar vir almal – al die koninkryke van die aarde – bedoel word.

2.2.2 Struktuur

Daar kon aangetoon word dat Jesaja 13-23 konsentries opgebou is. Die klem val egter nie op die middeldeel nie, maar eerder op die buitedele. Vanaf die middel word die sirkels al wyer met die klem op die wydste, buitenste sirkel. Die strukturele opbou van die versameling ondersteun dus die ontwikkeling wat reeds in die prosaïese kommentaardele opgemerk kon word, naamlik dat Israel aanvanklik eksklusief genoem word en dat daarna die kring al wyer word om uiteindelik al die koninkryke van die aarde in te sluit.

3. GEVOLGTREKKINGS

3.1 Eenheid

Jesaja 13-23 vorm 'n doelbewuste beplande eenheid. Naas die inhoud van die uitsprake word die eenheid verder versterk deur die letterkundige tegnieke van konsentrisiteit, omraming en ooreenstemmende opskrifte.

3.2 Volgorde

Die volgorde waarin die ander volke in hierdie bundel uitsprake genoem word, word nie histories, kronologies of geografies bepaal nie. Letterkundige oorwegings het die deurslag gegee by die vaststelling van die volgorde waarin die uitsprake voorkom.

3.3 Datering

Hoewel daar met 'n redelike mate van sekerheid gestel kan word dat die individuele uitsprake uit verskillende vroeëre tye dateer (Jenkins 1989:238), kan aanvaar word dat die versameling uitsprake in Jesaja 13-23 in sy huidige vorm eers saamgestel is in die tyd na die ballingskap.

2.4 Posisie

Jesaja 13-23 het sy plek gekry tussen hoofstukke 1-12 en 24-27. Dit is nie maar lukraak of toevallig dat die versameling juis hier tereg gekom het nie. Ons het reeds gewys op die ontwikkelingslyn binne die versameling self. Dit is 'n ontwikkeling vanaf die heil van die nasionale Israel alleen (14:1-4), via die drietal – Israel, Assirië en Egipte (19:24-25) – tot by 'al die koninkryke van die aarde' wat geseën word (23:15-18). Jesaja 13-23 vorm die natuurlike, doeltreffende verbinding en oorgang tussen die voorafgaande twaalf hoofstukke met die nasionaal-partikularistiese karakter waar Israel die enigste is wat tel en die daaropvolgende hoofstukke (24-27) met die universele karakter waar al die volke (die hele kosmos) betrek word.

3.5 Teenoorgestelde funksie

Dit is merkwaardig dat juis die literêre genre van uitsprake teen ander volke, wat gewoonlik mense en volke teenoor mekaar te staan bring, die ander aftakel en selfs hulle vernietiging beskrywe, hier gebruik word om die teenoorgestelde boodskap te dra. Uitsprake teen ander volke vervul hier die funksie om die boodskap van heil en verlossing aan al die volke van die wêreld bekend te maak. Die versameling uitsprake in Jesaja 13-23 verkondig nie meer ondergang en vernietiging aan ander volke nie, maar dra nou 'n boodskap van universele heil.

Literatuurverwysings

- Jenkins, A K 1989. The development of the Isaiah tradition in Is 13-23, in Vermeylen, J (ed), *The book of Isaiah*, 237-251. Leuven: University Press.
- Kaiser, O 1980. *Isaiah 13-39*. 2nd ed. London: SCM.
- Oberholzer, J P 1978. Die opskrifte in die profeteboeke I. *HTS* 34/4, 70-80.
- Snijders, L A 1969. *Jesaja, deel I*. Nijkerk: Callenbach.
- Venter, P M 1989. Jesaja en die kanonvormingsproses vanaf die agste eeu voor Christus. *HTS* 45, 527-553.
- Wildberger, H 1972. *Jesaja, 1*. Teilband 1-12. Neukirchen: Neukirchener Verlag.

- Wildberger, H 1978. *Jesaja, 2*. Teilband 13-27. Neukirchen: Neukirchener Verlag.
- Wolff, H W 1969. *Dodekapropheten 2: Joel und Amos*. Neukirchen: Neukirchener Verlag.